Міністерство освіти і науки України

Львівський національний університет імені Івана Франка

Факультет культури і мистецтв

Кафедра музичного мистецтва

Затверджено
на засіданні кафедри музичного мистецтва
факультету культури і мистецтв
(протокол №5 від 11.12.2025 р.)
Декан факультету _____доцент Мирослава ЦИГАНИК

МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА

Основи педагогіки академічного вокалу: робота по постановці голосу з вокалістами - початківцями.

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

галузі знань А Освіта предметної спеціальності

А4.13 Середня освіта (Мистецтво. Музичне мистецтво)

Львів, 2025

Автор-укладач:

Хохлогорська М.Б. – доцент кафедри музичного мистецтва факультету культури і мистецтв

Львівського національного університету імені Івана Франка, Заслужена артистка України.

Рецензенти:

Юзюк І.С. – професор ЛНМА імені М. Лисенка,

Народний артист України

Лихач О.М – доцент ЛНМА імені М. Лисенка,

Професор ЛНУ імені Івана Франка,

Народний артист України

ЗМІСТ

ВСТУП 3

ПЕРШЕ ЗНАЙОМСТВО З УЧНЕМ 4

ТИП ГОЛОСУ 4

ПЕРЕХІДНІ НОТИ 4

ПРИМАРНІ ЗВУКИ ТА ТЕСИТУРА 5

ГОЛОСОВИЙ АПАРАТ І ЙОГО СТРУКТУРА 5

ВОКАЛЬНА ПОЗИЦІЯ В АКАДЕМІЧНОМУ СПІВІ 7

ДИХАННЯ - ОСНОВА ЗВУКОВЕДЕННЯ 8

ПОЧАТКОВІ РОЗСПІВКИ 9

ВІДКРИТИЙ І ПРИКРИТИЙ ЗВУК 11

АТАКА ЗВУКУ 12

ПОЛОЖЕННЯ ЯЗИКА, ГОРТАНІ, РОТА ТА НИЖНЬОЇ ЩЕЛЕПИ 13

ГОЛОВНЕ І ГРУДНЕ РЕЗОНУВАННЯ 15

ЗГЛАДЖУВАННЯ ДІАПАЗОНУ 16

ДИКЦІЯ 17

РОБОТА НАД ВОКАЛЬНИМ ОБРАЗОМ І ТВОРЧА УЯВА 18

ВОКАЛЬНО - ПЕДАГОГІЧНИЙ РЕПЕРТУАР ВОКАЛІЗИ 19

ВОКАЛЬНІ ТВОРИ КОМПОЗИТОРІВ XVI - XVIII СТОЛІТТЯ 20

ГІГІЄНА ТА РЕЖИМ СПІВАКА 22

ВИСНОВКИ 23

РЕКОМЕНДОВАНІ СТАРОВИННІ АРІЇ 26

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 29

ВСТУП

Мета методичної розробки - поділитися досвідом роботи з постановки голосу і вокального виховання студентів університетів, а саме майбутніх вчителів музики, диригентів - хормейстерів і вокалістів - виконавців. Хоча існує певна специфіка в підході до учбового процесу цих різних спеціальностей, основи педагогіки академічного вокалу універсальні та актуальні для роботи зі всіма студентами, які роблять перші кроки в оволодінні голосом.

Одним з найважливіших принципів вокальної педагогіки є принцип єдності художнього і вокально - технічного розвитку. Виконання вокальних творів повинно бути емоційно виразним і передавати відношення до музичного тексту. Не менш важливим є принцип поступовості та послідовності в оволодінні співацькою майстерністю, поступового збільшення навантаження на голосовий апарат. Третій принцип - принцип індивідуального підходу, зважаючи на особливості голосового апарату учня. Завершальним принципом, на якому базується процес вокального навчання - це принцип постійного вдосконалення.[9, с.11] Ця методична розробка містить теоретичні засади, методичні настанови, дидактичний матеріал, що можна використовувати в роботі з вокалістами - початківцями і робити перші кроки у застосуванні перерахованих вище принципів вокальної педагогіки.

Зазвичай, на факультети Культури і мистецтв університетів приходять студенти різного рівня музичної підготовки, більшість з яких раніше не займались академічним вокалом. Отже, викладач постановки голосу вперше відкриває перед початківцем двері в світ академічного сольного співу. Хочеться, щоб подорож в чарівний світ академічного вокалу була цікавою, плідною, незабутньою і зробила сольний спів, якщо не улюбленою

професійною домівкою, то місцем комфортного і стабільного творчого перебування!

ПЕРШЕ ЗНАЙОМСТВО З УЧНЕМ

Постановка голосу - це складний багатогранний процес, який вимагає індивідуального підходу до кожного учня. Важливо врахувати вік, музичну підготовку і смаки початківця, його природні дані та можливості, музикальність тощо.

Після прослуховування у виконанні учня романсу або пісні, яку він підготував, або знає, арпеджіо, ряду вправ можна визначити такі моменти:
1) тип голосу; 2) діапазон; 3) тембр; 4) характер формування звуку; 5) музикальність; 6) ритмічність; 7) дикція; 8) основні недоліки звукоутворення. Досвідченому педагогу стає зрозуміло на яких задачах з постановки голосу потрібно зосередитись в першу чергу та які вправи, вокалізи і твори будуть корисні для учня.

ТИП ГОЛОСУ

Тип співацького голосу початківця бажано встановити вже при першому знайомстві. Але остаточне визначення можна зробити згодом, після ґрунтовного вивчення можливостей його голосу, в процесі вокально -навчальної та виконавської практики.

Тембр, діапазон, перехідні та примарні тони, теситура - це критерії, які допоможуть визначити тип голосу учня. Тембр і діапазон можна виявити з перших занять, але вони можуть змінитися, тому важливо проаналізувати інші фактори, які вказують на певний тип голосу.

ПЕРЕХІДНІ НОТИ

Одним з орієнтирів визначення типу голосу є перехідні ноти.

В тенора це - "мі"-"фа"-"фа-дієз" першої октави, в баритона -"ре"-"мі-бемоль"-"мі" першої октави, в баса - "сі-бемоль"-"сі" - малої октави, "до" першої октави.

В сопрано - "мі"-"фа"-"фа-дієз" першої октави, а в мецо - сопрано -"до"-"ре"-"ре-дієз" першої октави.

В чоловіків це перехід від грудного в головний регістр, в жінок - перехід від грудного в змішаний.

У жінок є ще один перехід від змішаного до головного регістру, але цей перехід не так яскраво виражений, хоча потребує уваги і вчителя і початківця. В сопрано - це "мі"-"фа" другої октави, а в мецо - сопрано - "до"-"ре" другої октави.[7, с.38-39]

ПРИМАРНІ ЗВУКИ ТА ТЕСИТУРА

Зазвичай у вокаліста - початківця можна зауважити один або декілька звуків, що мають вільне, не напружене, красиве звучання. Це, так звані, примарні звуки. На них найкраще виявляється тембр і тип голосу. Переважно примарні звуки знаходяться в середньому регістрі. Характерне тембральне забарвлення примарних тонів також допоможе визначити тип голосу студента.

Ще одним з критеріїв визначення типу голосу є видержування теситури. Голос найкраще звучить, а співак найзручніше почувається у відповідній до його типу голосу теситурі.

ГОЛОСОВИЙ АПАРАТ І ЙОГО СТРУКТУРА

Доречно з самого початку ознайомити учня - початківця з будовою голосового апарату. Голосовий апарат людини складається з кількох ключових структур, які працюють разом для створення звуку під час співу. До основних компонентів належать:

1) Дихальна система. Це легені, бронхи, трахея, діафрагма та міжреберні м'язи, які забезпечують контроль за повітряним потоком, що є основою для формування звуку.

2) Гортань і голосові зв'язки. Саме голосові зв'язки, розташовані в гортані, створюють основний звук шляхом їхньої вібрації під тиском повітря.

3) Резонаторні порожнини. Це порожнини рота, носа, носоглотки та горла, які підсилюють і формують звучання голосу, додаючи тембральну насиченість.

4) Артикуляційний апарат. До нього належать язик, губи, зуби, піднебіння та щелепи. Вони визначають чіткість і виразність звуків.

5) М'язи шиї та обличчя. Вони допомагають у налаштуванні гортані та артикуляційних органів для контролю висоти, гучності, тембру голосу. []

Щоб голос звучав чисто, рівно та виразно, всі ці елементи мають бути добре скоординовані.

В пригоді стануть наочні засоби: схеми, зображення. Побачивши скільки органів та систем приймає участь у звукоутворенні, учень починає розуміти яким складним процесом є спів і це налаштовує його на подальшу серйозну працю.

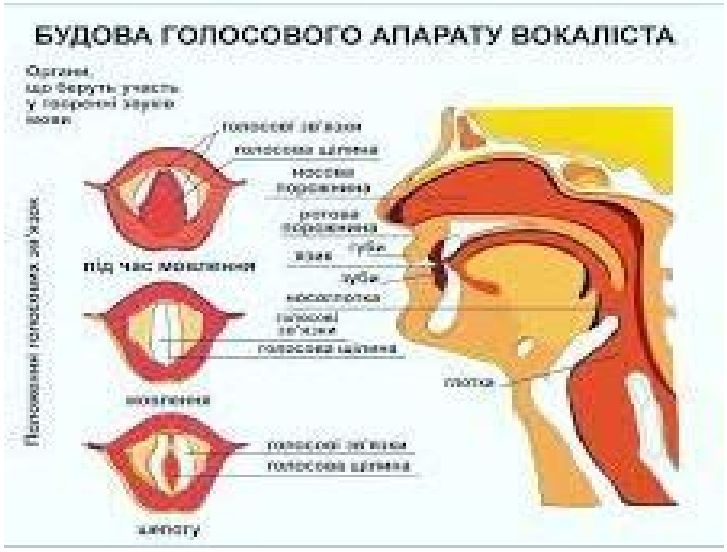

ВОКАЛЬНА ПОЗИЦІЯ В АКАДЕМІЧНОМУ СПІВІ

Особливість академічної постановки голосу полягає в специфічній вокальній позиції, яка досягається вихованням голосів за класичними принципами: прикритий звук, носо - зубний резонанс, головне резонування, однорідне звучання голосу протягом усього діапазону. Академічний вокал відрізняється співом на легкому позіху, утворенні в роті купола за рахунок підняття м'якого піднебіння, округленими голосними. Посилення звуку досягається завдяки дихальному тиску в резонатори. Нижня щелепа і корінь язика опускається, піднебінна завіса розтягується і піднімається - так досягається повноцінний яскравий академічний звук.

Цю теорію учень засвоїть з часом, а на початках вчителю важливо показувати власним голосом, звук якої якості він вимагає від учня. Зазвичай учні вправно наслідують академічну манеру співу. Дуже добре, якщо учні відвідують оперні вистави і філармонічні концерти. Тоді в них виробляється еталон звучання, на який потрібно орієнтуватись. Таким чином в учня розвивається вокальний слух - здатність чути, сприймати й аналізувати якість голосу, тембр, насиченість і відповідність характеру звука певному твору. Видатний український співак і педагог М.В. Микиша вважав, що одна з цілей, якої потрібно досягати - це розвиток музично - вокального слуху, завдяки якому наше вухо може комплексно сприймати, розрізняти й аналізувати співацький звук як з технічного, так і з художнього боку.[8, с. 48] З метою більш глибокого розуміння мистецтва академічного вокалу був створений інтерактивний курс за назвою: "Типи співочих голосів і застосування їх в оперному мистецтві". Це авторська серія уроків, в яких дається характеристика всіх типів співочих голосів на прикладах відомих і менш відомих уривків з класичних опер.

ДИХАННЯ - ОСНОВА ЗВУКОВЕДЕННЯ

Ключове значення для якісного академічного співу має дихання. Важливо щоб учень добре розумів які типи дихання існують і яким типом дихання будемо навчатись користуватись в процесі співу.

Отже, існує три основних типи дихання: ключичне, грудне і черевне або діафрагмальне.

При ключичному диханні повітря набирається в верхні частини легенів і характеризується підняттям плечей.

При грудному диханні піднімаються плечі і грудна клітка. В процесі дихання приймають участь верхні і середні частини легенів.

При черевному або діафрагмальному диханні повітря набирається в нижні частини легенів.

Професійні вокалісти зазвичай не користуються цими типами дихання, тому що вони не забезпечують необхідної опори звуку, не дозволяють виконувати довгі фрази і не сприяють повноцінному звучанню голосу. При співі використовуємо змішаний нижньореберно-діафрагмальний тип дихання. При цьому типу дихання легені працюють найбільш оптимально і забезпечують найкраще звучання голосу співака.

Першою важливою сходинкою для вокаліста є опанування нижньореберно-діафрагмального дихання. Дихання складається з двох фаз. Перша - вдих, потім - затримка дихання. Друга - видих. Найбільш раціональним є вдих через ніс і рот. Повітря набирається коротко і небагато. Для якісного звуку багато повітря не потрібно, але процес дихання має бути точно організованим. Вчитель слідкує щоб в учня не піднімались плечі, груди, а розширювались нижні ребра і була задіяна діафрагма. Для того, щоб звук з'єднався з диханням, потрібно досягати повної свободи корпусу, навіть, відчуття розслабленості грудної клітки. Тільки при повністю вільному

корпусі і грудній клітці, у звукоутворенні приймає участь саме діафрагма і нижньореберна мускулатура. До того ж, вільна від затисків грудна клітка починає виконувати роль резонатора.

Окремої серйозної уваги заслуговує роль м'язів тазового дна в співі. Участь цих м'язів значно подовжують дихання, стабілізують звук, роблять його впевненим і керованим.

Вміння правильно розподіляти дихання - це задача, яку потрібно взяти під особливий контроль. Хорошим наочним поясненням вмілого розподілу дихання може бути приклад з запаленою свічкою. Потрібно так видихати, щоб не тільки не загасити свічку, але й щоб полум'я навіть не ворухнулось.

Короткий глибокий вдих, невеличка затримка перед початком звуку, плавна подача дихання і вміння його розподіляти - ось ці основні принципи, якими слід користуватися при роботі над диханням.

ПОЧАТКОВІ РОЗСПІВКИ

Розігрів голосу корисно починати з вправ на "mormorando". Співаючи нескладні мелодії з закритим ротом на приголосну "м", учень відчуває вібрацію в носових порожнинах, що є одним з елементів носо - зубного резонансу.

Ефективно допомагає розігріти голос і підготувати учня до складніших вправ "вібрація губами" - вправи на приголосні "бр" на простий мотив ("до-ре-мі-ре-до"). Такі вправи особливо корисні, тому що допомагають учню відчути так званий "близький звук".

Такими вправами користувалась О. Муравйова - визначний український педагог вокалу.[3, с. 38]

Початкові вправи мають бути нескладними, в розмовному регістрі, в рамках терції - квінти, в помірному темпі. Це можуть бути висхідні та низхідні інтервали або прості мелодії. Розпочинати вправи можна з примарних нот.

Наприклад:

1) "мі-ре-мі-ре-до";

2) "соль-мі-соль-мі-до";

3) "льо";

4) "зо-за-зо-за-зо";

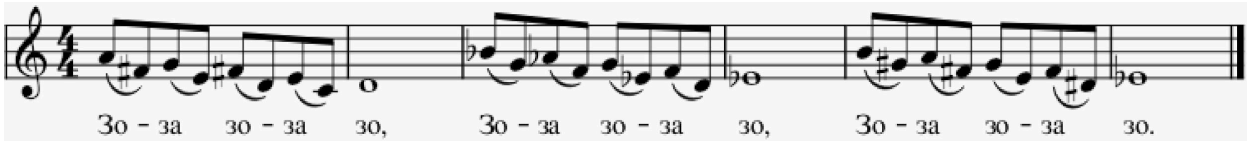

5) "Mamma mia, Mamma mia";

6) "Зо-о-о-о-о-о-о-а", "Ля-а-а-а-а-а-а".

7) “А-а-а-а-а-а-а”, "Ля-а-а-а-а-а-а".

8) “Я-а-а-а-а-а-а-а-а”.

[2, с.33]

Завдання вчителя знайти голосний звук, який зручний для учня і звучить найкраще, та від нього відштовхуватись. Голосний звук, на якому розспівується студент, індивідуально підбирається вчителем в залежності від якостей голосу учня і вокальних проблем, які потрібно вирішити. При відкритому, пласкому звучанні голосу - округлі О, У, йотовані ЙО, Ю. При заглибленому звучанні - світле А ,Е, І. Можна з приголосними: ЗІ, ЗЕ, ЗА, ЗО, ЗУ, ВЬЯ, ВЬЙО, ВЬЮ, ЛЯ, ЛЬО, ЛЮ, МІ, МЕ, МА…

ВІДКРИТИЙ І ПРИКРИТИЙ ЗВУК

Щоби досягти красивого звучання голосу в академічній манері, учень має оволодіти зібраним, округлим звуком. Досягти цього можна "прикриваючи

звук" - затемнюючи голосні, коли голосний "А" тяжіє до "О", "О" тяжіє до "У"...

Прикритий звук має в своїй основі темне забарвлення, звучить м'яко, округлено, позиційно високо. Прикритий звук гнучкий, має широку палітру фарб від найтемнішої до найсвітлішої, не переходячи на відкритий звук.[7,с.37-38]

Відкритий звук звучить різко і "плоско", має низьку вокальну позицію і обмежений в передачі різних звукових забарвлень. В процесі академічної постановки голосу, відкритого звуку потрібно уникати.

Існує така закономірність: чим крупніший, масштабніший голос, тим більшого прикриття він потребує, чим менший голос, тим менш інтенсивного прикриття він вимагає.

В питаннях "відкритого" і "прикритого" звуку потрібно виявляти поміркованість і не вдаватись до крайнощів. Італійські виконавці та викладачі академічного вокалу, описуючи зразкове звучання, використовують художній термін "chiaroscuro" (від італійського chiaro e scuro - світло й тінь). Цей термін вказує на звук, який є і темним і яскравим одночасно. Таке збалансоване звучання - мета, якої потрібно досягнути.

АТАКА ЗВУКУ

В педагогічній та виконавській практиці є три основні види атаки: тверда, м'яка та придихова, які різняться між собою характером і силою видиху, а також змиканням голосових складок.

При твердій атаці голосові складки тісно змикаються перед початком звуку, а потім розкриваються під тиском повітря, яке вдихають. В педагогічній практиці тверда атака використовується з метою активізації в'ялого голосового апарату.

Придихова атака полягає в тому, що спочатку йде потік повітря, а потім повільно і поступово змикаються голосові складки. Корисна учням з жорстким, форсованим звуком.

При м'якій атаці змикання голосових складок і початок видиху відбуваються синхронно. М'яка атака сприяє вільному, не форсованому звукоутворенню і сприяє з'єднанню звука з диханням. Для систематичної вокальної роботи з голосом рекомендується саме м'яка атака. [8,с.25]

ПОЛОЖЕННЯ ЯЗИКА, ГОРТАНІ, РОТА ТА НИЖНЬОЇ ЩЕЛЕПИ

Гортань - це місце, де народжується початковий звук співочого голосу. Саме в гортані з'являються основні якості звуку: точна висота, сила, початковий співочий тембр, металічність, співоче вібрато. Тому робота гортані, її положення в співі, скоординована з диханням, резонаторами та артикуляцією, мають ключове значення для співу.

Гортань - це орган, що відрізняється великою рухливістю. Кожен співак може опустити чи підняти гортань від спокійного положення на 3,5 - 4 см. При зміні положення гортані найбільш кардинально змінюються розміри та форма надставної труби, що сильно впливає на тембр і силу голосу.

В більшості європейських вокальних шкіл рекомендується помірно знижене, або стабільно нейтральне положення гортані. Вона не повинна підійматись чи опускатись про кожному звуці. Подібної думки дотримувався відомий педагог - вокаліст Євтушенко Д.Г. "Особливо ненормальними визнаються рухи гортані, пов'язані з висотою утворюваного звуку". [4,с.289] Ідеалом є спокійна, не напружена гортань, м'яко природно знижена, як при позіханні.

Слід уникати завищеного положення гортані. При такому положенні звук стає крикливим, горловим, з'являється напруга і, як наслідок, швидка втома. При високому положенні гортані зменшується об'єм надставної труби, а корінь язика перекриває шлях звуку до резонаторів. Страждає верхній регістр, він дається співаку насилу.

Іншою крайністю, якої потрібно уникати є надмірне заниження гортані. Голос починає звучати штучно, надмірно темно. Нерідко затискається м'язовий апарат, погіршується рухливість голосу.

На мою думку, стабільна, оптимально опущена без напруги гортань призводить до повного розкриття усіх вокальних якостей голосу. Таке положення гортані забезпечує вільний прохід звуку у верхні резонатори, сприяє вільній роботі голосових складок, м'якій атаці звуку, з'єднанню головного і грудного регістрів, та яскравому звучанню голосу.

Сформувати оптимальне положення гортані допоможе почуття легкого внутрішнього позіху. Внаслідок цього підіймається м'яке піднебіння і злегка опускається гортань. Але часто цього буває замало. Щоби опустити гортань достатньо опустити корінь язика вниз. Цю вправу можна робити перед дзеркалом. Відкривши рот, ми побачимо як відкривається горло і збільшується прохід для звуку. Таким чином з'являється крім контролю відчуття ще й візуальний контроль. У чоловіків рух гортані добре видно зовні, а в жінок переміщення гортані можна визначити методом пальпації. Сам язик має вільно лежати, нагадуючи форму ложки. До такого положення язика і гортані учні доволі швидко звикають і, переважно, добре опановують цю навичку.[6,с.186-187] Варто зазначити, що вимога укладання язика застосовується у випадку, якщо є впевненість, що зміна положення язика зумовить усунення недоліків звукоутворення та сприятиме підвищенню якості співу. [4,с. 290-291]

Рот має відкриватися настільки широко, наскільки зручно учню, щоб він не відчував напруги в щелепах. Навмисно перебільшене опущення нижньої щелепи приносить тільки шкоду. Воно унеможливлює низьке положення кореня язика та гортані, що так необхідно для зручного і вільного співу. Нижня щелепа має вільно опускатись під власною вагою, а не з силою відводитись від верхньої щелепи. За цим потрібно слідкувати і періодично перевіряти. Допомагає вправа "швидкий рух нижньої щелепи вправо - вліво". На обличчі не має бути гримаси.

ГОЛОВНЕ І ГРУДНЕ РЕЗОНУВАННЯ

Голосовий апарат включає в себе постійні та змінні, верхні та нижні, тверді й м'які резонатори. Резонаторами у співака є порожнини рота і носа, гайморові та лобні порожнини, зуби і тверде піднебіння, грудна клітка. Вони посилюють голос, надають йому певного забарвлення, тембру.

Тверді резонатори - це резонатори, що являють собою порожнистий простір, обмежений кістками. Резонаторні форми, що включають в себе м'які тканини і м'язи, називаються м'якими. Тверді резонатори найбільш сприятливо посилюють і забарвлюють звук. Під час співу м'які резонатори мають бути встановлені так, щоб не перешкоджати руху звукових хвиль. [8,с.21-22] [6,с.120]

Щоб опанувати головне резонування, учню важливо відчути "широкі ніздрі", легке позіхання, підняте м'яке піднебіння та утворити так званий "купол". Важливо направляти звук в "резонансовий пункт" - місце психофізіологічного відчуття упору вокально - дихальної енергії під час співу, точку психофізіологічного відчуття звучання голосу і вимови слів під час співу чи розмови. Дехто вважає, що "резонансовий пункт" знаходиться між бровами або в центрі твердого піднебіння. Підтримую думку, висловлену О.

Мишугою (український оперний співак і педагог), що ця точка розташована між передніми верхніми центральними зубами на рівні їх коренів. Але, насамперед , звук має бути добре "зібраним" і прикритим. Тоді учень буде керувати звуком, а не тільки намагатись його "зловити".

Грудне резонування забезпечується вільною грудною кліткою і вільно встановленою опущеною гортанню. Високо встановлена гортань - перешкода на шляху з'єднання головного та грудного резонування голосу.

ЗГЛАДЖУВАННЯ ДІАПАЗОНУ

Академічну манеру співу характеризує рівне, однорідне звучання голосу протягом усього діапазону. Щоб усунути помітні переходи з одного регістру в інший, потрібно дотримуватись умов технічної побудови співацького звука: нижньореберне-діафрагмальне дихання, добре підготовані резонатори, опущені гортань і корінь язика, вільні м'язи обличчя і вільна щелепа та грудна клітка. Потрібно уважно стежити, щоб голос завжди звучав в одному і тому самому місці - "резонансовому пункті". Для згладжування діапазону чи не найголовніше - це співати "прикритим" звуком, але з чіткою, не спотвореною голосною, особливу увагу приділяючи перехідним звукам.[7,с.53] Довгі гаммо-подібні вправи на різні, чітко вимовлені голосні "прикритим" звуком допоможуть досягти цієї мети. Розпочинати такі вправи потрібно з нижнього регістру на "Р" змішаною манерою звукоутворення і не змінювати її до найвищих нот. Для розвитку крайніх верхніх нот співаку потрібно розкривати рот більш горизонтально, ніби усміхаючись. При цьому купол піднебіння залишається високим.[8,43-44]

1)

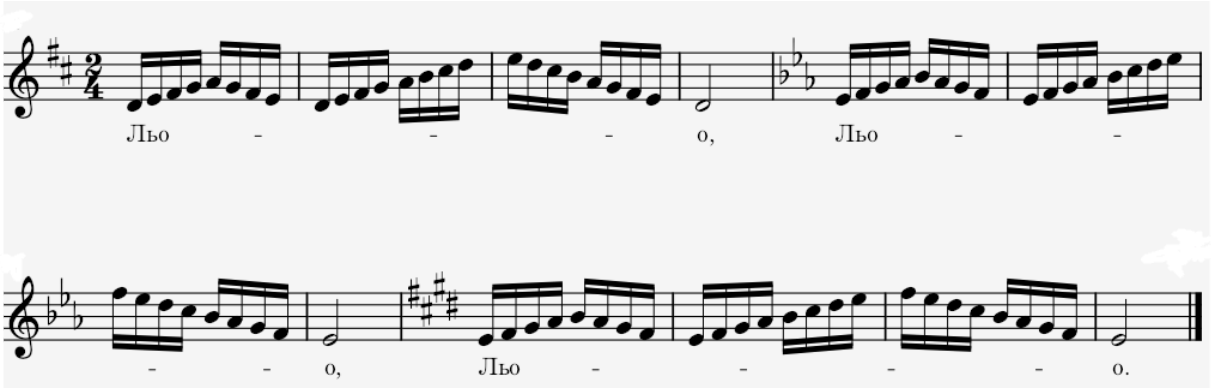

2)

3)

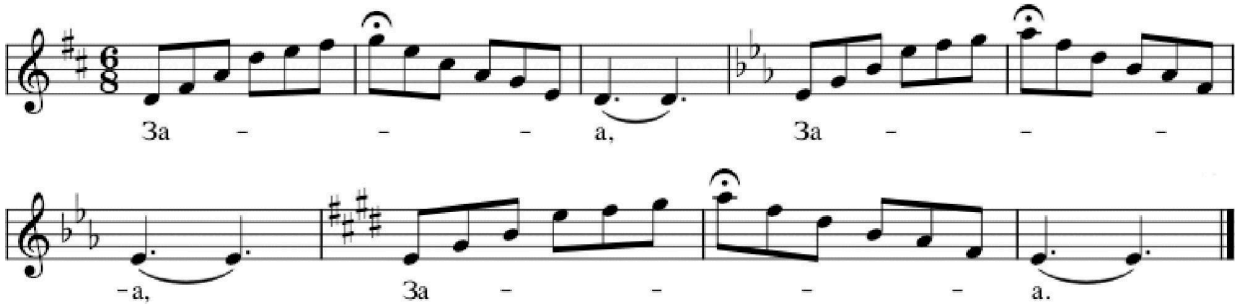

ДИКЦІЯ

Доволі поширеною проблемою вокалістів - початківців є нечітка дикція, покращити яку допоможуть артикуляційні вправи. Наприклад промовляння звуків "п", "б", "т", "д" з перебільшеною артикуляцією, вправи губами "трубочка", "усмішка", а також скоромовки:

"На дворі трава, на траві
дрова. Не руби дрова на траві
двора."

"Хитру сороку піймати морока."
"Лис Микита мудрував, у лисиці мед украв." тощо.

У співі слово і звук невіддільно поєднані, тому досить ефективним є метод музично - вокальної декламації. Це технічний прийом вокально - творчої вимови слів музичного твору з усіма граматичними і логічними акцентами та емоціями, що містяться в них. [8, с.54]

РОБОТА НАД ВОКАЛЬНИМ ОБРАЗОМ І ТВОРЧА УЯВА

Вокалісти - початківці відрізняються один від одного не тільки голосом, манерою виконання, темпераментом, ступенем володіння вокальною технікою. Кожен має різний світогляд і різне художнє мислення. Перед вчителем стоїть нелегке завдання розвитку музично - образного мислення учня, його творчої уяви та художнього смаку.

Репертуар добирається відповідно до вимог учбового закладу, можливостей студента, а також вокально - педагогічних завдань, які потрібно вирішити.

Вибравши вокальний твір, доцільно ознайомитись з композитором, автором тексту та їх творчістю. Важливо з'ясувати в якому стилі твір написаний, в якій тональності, в мажорному чи мінорному ладі, в якому розмірі, ритмі і темпі.

Для створення переконливого художнього образу необхідно з'ясувати ким є герой музичного твору, в якому оточенні та якому емоційному стані перебуває, що хоче донести слухачам. Знайшовши головну думку твору, його кульмінацію, можна розділити твір на частини (куплети), виділити в кожній головне слово і зробити на ньому логічний наголос.

Мистецтво вокальної мови складається з двох взаємопов'язаних компонентів: технічного і художнього. Викладач першочергово піклується

про правильне звукоутворення, засвоєння чіткої вокальної вимови, а також вміння учня точно, виразно і кваліфіковано передавати художній образ.[1,с.29]

Творча уява - одне з головних знарядь в створенні образа. Уявити - значить побачити ясно й конкретно образ в цілому і в найменших дрібницях (поза, жест, вираз очей та обличчя) та відчути емоції, які переживає герой вокального твору. [3, с. 58 - 59] Емоційний стан героя накладається на індивідуальність учня - виконавця, його відношення до ситуації, що передається в музичному творі. Завдання вчителя - допомогти учню усвідомити перераховані вище моменти та втілити їх у виконанні твору. Щоб допомогти учню розвинути творчу уяву, вчитель сам має бути творчою індивідуальністю, готовою щедро ділитися з учнем своїми художніми надбаннями. Сприяючи розвитку творчої уяви учня, його індивідуальності, вчитель може ділитись власним виконавським і життєвим досвідом.

ВОКАЛЬНО - ПЕДАГОГІЧНИЙ РЕПЕРТУАР ВОКАЛІЗИ

Усі вокальні навички відпрацьовуються спочатку на вправах, потім на вокалізах, і зрештою, на творах.

Вокалізи - це навчальні вокальні твори, призначені для розвитку різноманітної вокальної техніки та майстерності. Виразні мелодійні лінії вокалізів сприяють розвитку плавності звучання голосу та музикальності учня. Ці навчальні вокальні твори містять різноманітні технічні завдання:

Легато: плавні переходи між нотами, що вимагають контролю дихання та чіткої артикуляції.

Стакато: короткі ноти, що розвивають легкість виконання, точність атаки звуку.

Пасажі: розвивають техніку швидкого руху голосу та дрібну вокальну техніку.

Стрибки: виконання інтервалів, що розвивають точність інтонування.

Діапазон: широкий діапазон вокалізів дозволяє працювати над розширенням меж голосу.

Для початківців зручними є вокалізи Абта, Зейдлера, Конконе, Ваккаї, Маркезі. Особливу увагу хочу звернути на вокалізи українських авторів М. Завалишиної та І. Вілінської. Їх характеризують зручна теситура, яскрава мелодійність. І. Вілінська - педагог, композитор - автор серії збірників вокалізів для різних типів голосів, а також для співаків - початківців. [4,с.295]

Проаналізувавши рівень підготовки початківця, учитель обирає відповідний вокаліз, спрямований на подолання конкретних недоліків учня і розвитку необхідних вокально - технічних навичок.

ВОКАЛЬНІ ТВОРИ КОМПОЗИТОРІВ XVI - XVIII СТОЛІТТЯ

Дуже корисні для голосу старовинні арії, зокрема італійських композиторів. Італійці - фанати красивого звуку. В італійській вокальній культурі несамовита цікавість до звучання голосу, прагнення досягти його ідеалу. Тому італійські композитори писали вокальні твори, озброївшись глибокими знаннями про властивості та можливості співочого голосу.

Вокально - виконавська естетика 16-18 століття передбачає легке дихання, не напружену мову, точну інтонацію, тембральну рівність та "інструментальність" звучання голосу, м'яку атаку звуку і прозорість тембру -все те, що необхідно розвивати вокалісту - початківцю. Вокальним твором цього періоду притаманні доступність змісту, відсутність надмірної динамічної та емоційної напруги, відносно невеликий діапазон, мелодія, що легко запам'ятовується, чітка музична форма. Все це в сукупності робить старовинні арії відмінним педагогічним репертуаром у вихованні співочого

голосу. Крім того старовинні арії, канцонети дозволяється транспонувати в зручну для голосу студента тональність (це не завжди стосується арій з опер).

Фонетика італійської мови надзвичайно сприятлива для формування академічного звуку. Літературні тексти старовинних арій небагатослівні, зазвичай передають один емоційний стан, що допомагає зосередитись не тільки на виконавстві, а й на подоланні вокально - технічних завдань. [5, с.5]

Загальновідомо про сприятливий вплив на формування вокаліста музики Г.Ф. Генделя та В.А. Моцарта.

Г.Ф. Гендель - неперевершений майстер вокальної музики. Не виходячи за природні межі голосових регістрів, Г.Ф. Гендель досягає блискучих художніх результатів. Хоча є представником німецької та англійської музичних культур, чудово засвоїв стилістику італійського бароко. Арії з його опер та кантат -досконале поєднання зручного для голосу та високохудожнього музичного матеріалу.

Оперна та камерна вокальна музика В.А. Моцарта написана з глибоким розумінням специфіки співочого голосу та характеризується інтонаційною виразністю, багатою мелодійністю та витонченістю. Багато вокальних творів композитора справедливо визнані шедеврами світової музичної класики. Арії з опер В.А. Моцарта чудово формують голос співака. Виконувати їх справжня насолода!

Невичерпне джерело вокально - педагогічного репертуару - це арії, романси та пісні українських композиторів. Особливе місце в процесі постановки голосу займають українські народні пісні. Їх велика кількість для всіх типів голосів, різноманітного характеру та різної складності. Все це чудовий матеріал, на якому можна виховати не тільки справжнього музиканта - майбутнього педагога, хормейстера, а й професійного співака -виконавця.

ГІГІЄНА ТА РЕЖИМ СПІВАКА

Вокальне мистецтво - унікальне явище в музичному мистецтві, тому що музичним інструментом являється сам співак. Голос співака звучить добре коли він здоровий. З огляду на це вокаліст має дотримуватись певного режиму і правил загальної гігієни. Насамперед потрібно оберігати свою нервову систему і не піддавати її сильним навантаженням та психологічним травмам. Оскільки стан нервової системи негайно відбивається на голосі співака, необхідно слідкувати за тим, щоб нервова система повністю відновлювалась. Цьому сприятиме 7-8 годинний сон та різноманітна, калорійна та вітамінна їжа, що приймається регулярно у встановлені години. Стан м'язової системи має велике значення для загального тонусу організму. Помірні фізичні навантаження: прогулянки на свіжому повітрі, зарядка, водні процедури добре загартовують організм. Найкращою формою відпочинку для вокаліста є активний відпочинок на природі. Паління та алкоголь протипоказані, оскільки мають руйнівний вплив на нервову систему та викликають сильні негативні реакції з боку голосового апарату.

Хочу звернути увагу на проблему, яку не часто обговорюють у зв'язку з вокальними рекомендаціями. Це гігієна порожнини рота, а саме здорові зуби. Співакові важливо мати необхідну кількість зубів. Втрачені треба вчасно заміняти імплантатами, коронками. Це потрібно робити не лише з огляду на естетику, але й тому що хворі, інфіковані зуби можуть спричиняти серйозні захворювання голосового апарату. [10,с. 62]

Для того щоб бути в вокальній формі щодня, вокалісту, особливо початківцю, потрібно оберігати голосовий апарат від перевтоми: не розмовляти багато та голосно (особливо на холодному повітрі), не переспівувати, не зловживати високими нотами, не форсувати звук. Необхідно пильнувати за станом слизових оболонок верхніх дихальних

шляхів, не допускаючи їх запалення. Вокалісту варто уникати різких температурних змін, пересушеного забрудненого повітря. Зі свого боку вчитель, плануючи вокальні заняття, не допускає співу більше однієї академічної години підряд, не нехтує невеликими перервами під час уроку. Приміщення, де проходить урок, має відповідати естетичним та гігієнічним вимогам. Заняття мають проходити цікаво, творчо та захоплювати студента. [8,с. 64-65] [7,с.73]

ВИСНОВКИ

Познайомившись з учнем і його голосом, визначивши його сильні та слабкі сторони, складаємо учбовий план, спрямований на розвиток голосу початківця і його творчої індивідуальності. Намічаємо вправи, вокалізи, арії, романси, пісні, що найкраще сприятимуть вокальному і творчому зростанню учня.

Розпочинаючи роботу з академічної постановки голосу, важливо пояснити учню, що спів - це серйозна справа, яка вимагає від нього старанності та наполегливості.

Оскільки в мистецтві співу інструментом являється він сам, його організм, то необхідною вимогою для вокаліста є здоровий спосіб життя. Неприпустимим є паління і зловживання алкоголем.

Важливо, щоб учень був ознайомлений зі структурою голосового апарату і розумів , що спів - це скоординована робота багатьох органів та систем.

Основа звуковедення - це правильне співоче дихання, яке потрібно засвоїти на самих початках. Пояснення вчителя, показ і практичні вправи допоможуть учню зрозуміти які типи дихання існують і опанувати потрібний нижньореберно - діафрагмальний тип. Не має проходити поза увагою важлива роль в співі м'язів тазового дна. Вміле залучення цих м'язів

стабілізує звук, дозволяє співати довгі фрази на одному диханні, забезпечує повноцінне звучання верхнього регістру.

Також важливо, щоб учень добре розумів роль резонаторів в співі. Щоб звук попадав в головний резонатор, потрібно встановити м'які тканини і рухливі органи голосового апарату так, щоб вони не перешкоджали руху звукових хвиль (піднімаємо м'яке піднебіння, опускаємо корінь язика і гортань).

Всі ці елементи об'єднує округлий, але яскравий звук. Для опанування академічної манери співу потрібно навчити учня прикривати і збирати звук. Пізніше, коли учень опанує прикритий звук, можна і навіть потрібно для створення художнього образу співати більш світлим звуком. Ідеалом є так званий chiaroscuro, або яскраво - темний звук.

Притримуюсь думки, що учень має не тільки опановувати на практиці мистецтво вокалу, але й добре розуміти технологію співу, вільно орієнтуватися в вокальній "школі", свідомо ставитися до мистецтва співу. Завдяки цьому він зможе зберегти свої навички в майбутній професійній діяльності..

Важливо розвивати музичний смак учня. Вчитель вокалу може знайомити учня з творчістю видатних майстрів вокального мистецтва. Вільний доступ до соціальних мереж дуже полегшує цю задачу. Оперний театр, філармонія -місця, які мають відвідувати учні. Присутність на високопрофесійних концертах класичної та сучасної музики, на оперних виставах допоможе учню сформувати еталон звучання голосу і наслідувати академічну манеру співу.

Репертуар, над яким працює учень, має відповідати його можливостям та індивідуальності і розвивати не тільки голос початківця, але й музикальність, творчу уяву, музично - образне мислення, інтелект і світогляд в цілому.

Слід пам'ятати, що без чіткої, зрозумілої дикції неможливо створити повноцінний вокальний образ. Тому учитель пильно контролює дикцію і артикуляцію учня, застосовуючи, якщо потрібно спеціальні вправи.

Дуже важливо, щоб учень не втрачав свободи, не затискав жодного м'яза, щоб на обличчі не з'являлось гримаси, корпус, щелепа були вільними. Свобода тіла - запорука хорошого співу.

Досвід і професіоналізм вчителя, любов і розуміння учня, його творчої індивідуальності, щире бажання поділитись своїми компетенціями, вміла співпраця з ним - ключ до успіху в роботі по постановці голосу учня -початківця.

РЕКОМЕНДОВАНІ СТАРОВИННІ АРІЇ СОПРАНО

- А.Скарлатті "O cessate di piagarmi";
- А.Скарлатті "Sento nel core";
- А.Скарлатті "Le violette";
- Т.Джордані "Caro mio ben";
- А.Вівальді "Vieni, vieni, o mio diletto";
- А.Кальдара "Sebben crudele";
- А.Кальдара "Alma del core";858/
- Ф.Кальдара "Come raggio di sol";
- Б.Пасквіні "Quanto e folle quell'amante";
- Д.Манзоло "Angioletta leggiadretta";
- Д.Манзоло "Quando tu mi quardi e ridi";
- Дж.Паізіелло "Nel cor piu non mi sento";
- Дж.Каччіні "Amor, ch'attendi?";
- К.Монтеверді "Maledetto sia l'aspetto";
- К.Монтеверді "Il lamento d'Arianna";
- А.Страделла "Cosi amor mi fai languir";
- Ф.Дуранте. Арія "Vergin tutto amor";
- А.Скарлатті. Аріозо "Se Florindo e fedele" з опери "La donna ancora e fedele";
- Дж.Б.Перголезі "Stabat Mater" дві арії сопрано;
- Дж.Б. Перголезі. Арія Серпіни з опери "Служниця - пані";
- Й.С.Бах. Арія "Jagen ist die Lust der Gotter" з Мисливської кантати;
- Г.Ф.Гендель "Amen, alleluja";
- Г.Ф.Гендель. Арія Альмірени "Lascia ch'io pianga" з опери "Рінальдо";
- Г.Ф.Гендель. Арія Альмірени "Combatti da forte" з опери "Рінальдо";
- Г.Ф.Гендель. Арія Розанни "O dolce mia speranza" з опери "Флорідант";

- Г.Ф.Гендель. Арія Роделінди "Mio caro bene" з опери "Роделінда";
- Г.Ф.Гендель. Арія "Solo per voi" з кантати "Pastorella vaga bella";
- Д.Чімароза. Арія "Se pieta" з опери "Горації і Куріації";
- В.А.Моцарт. Арія Барбаріни з опери "Весілля Фігаро";
- В.А.Моцарт. Арія Бастьєни з опери "Бастьєн і Бастьєна".

МЕЦЦО - СОПРАНО

- А.Скарлатті "O cessate di piagarmi";
- Т.Джордані "Caro mio ben";
- А.Вівальді "Vieni, vieni, o mio diletto";
- А.Скарлатті "Le violette";
- Дж.Б.Перголезі "Se tu m'ami";
- Дж.Б.Перголезі "Stabat Mater" дві арії меццо - сопрано;
- Г.Ф.Гендель арія "Ah! Tu non sai" з опери "Оттон";
- Г.Ф.Гендель "Dignare";
- Г.Ф.Гендель арія "Ombra mai fu" з опери "Ксеркс";
- Г.Ф.Гендель арія "Verdi prati" з опери "Альцина";
- К.В.Глюк арія Орфея "Che faro senza Euridice" з опери "Орфей та Еврідіка;
- Г.Перселл арія Дідони з опери "Дідона та Еней";
- Й.С.Бах арія "In deinen Hande";
- Й.С.Бах арія "Agnus Dei" з Месси B minor.

ТЕНОР

- Б.Пасквіні "Quanto e folle quell'amante";
- Д.Манзоло "Quando tu mi quardi e ridi";
- Д.Манзоло "Angioletta leggiadretta";
- Дж.Паізіелло "Nel cor piu non mi sento";
- Дж.Б.Перголезі "Tre giorni son che Nina";

- А.Вівальді "Vieni, vieni, o mio diletto";
- А.Кальдара "Come raggio di sol";
- Г.Ф.Гендель. Арія "Ombra mai fu" з опери "Ксеркс";

БАС - БАРИТОН

- А. Вівальді "Vieni, vieni, o mio diletto";
- Дж.Каччіні "Amor, ch'attendi";
- Ф.Дуранте "Vergin tutto amor";
- А.Кальдара "Sebben crudele";
- А.Кальдара "Come raggio di sol";
- А.Фальконьєрі "Occhietti amati";
- А.Фальконьєрі "O bellissimi capelli";
- А.Страделла "Se nel ben";
- А.Скарлатті "Gia il sole dal Gange";
- Г.Ф.Гендель "Verdi prati";
- Г.Ф.Гендель "Dignare";
- Г.Ф.Гендель. Арія Ксеркса "Ombra mai fu" з опери "Ксеркс"
- Г.Ф.Гендель. Арія Оттона "Dove sei" з опери "Оттон";
- Г.Ф.Гендель. Арія "Bacchus ever fair and young" з ораторії "Тріумф Олександра".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бриліна В., Ставінська Л. Вокальна професійна підготовка вчителя музики: методичний посібник. Вінниця: Нова книга, 2013. [1, с 29].

2. Дідик Т. Вправи для постановки голосу і розвитку вокальної техніки. Львів: Край, 2004. Міністерство культури і мистецтв України, Львівська державна музична академія ім. М. Лисенка. [2, с.33].

3. Дорошенко Л. Поради співакам-солістам. Київ: Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1958. [3, с. 38; 58-59].

4. Євтушенко Д., Михайлов-Сидоров М. Питання вокальної педагогіки. Київ: Мистецтво, 1963. [4, с. 289; 290-291].

5. Кряжевських-Мотовчі В.Б. Вокально - педагогічний репертуар для сопрано. Старовинні італійські арії. Методична розробка для закладів фахової передвищої мистецької освіти. Київ 2020. Рецензенти М.П.Мечник, К.К.Третякова. Відповідальна за випуск В.М.Зінченко. [5, с. 5]

6. Кушка Я. С. Методика навчання співу: посібник з основ вокальної майстерності. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. [4, с. 120; 186–187].

7. Маслій К. С. Виховання голосу співака. Рівне: Ліста, 1996. [7, с. 37-38; 38-39; 53; 73].

8. Микиша М. Практичні основи вокального мистецтва. Київ: Музична Україна, 1985. [8, с. 21-22; 25; 43-44; 48; 54; 64-65].

9. Стахевич О.Г. Основи вокальної педагогіки. Частина 1.[9,с.11]

10. Чайка В. Мистецтво творити голосом. Поради педагога. Роль психологічного стану студента у розвитку його вокальної майстерності. Львів: Місіонер, 2008. [10, с. 62].